

Галина СТАРОДУБЕЦЬ

[Рец. на]: Петро Федун – “Полтава”. Концепція Самостійної України. Т. 2. Документи і матеріали / [упоряд. і відп. ред. М. Романюк]. – Львів: НАН України; Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича, 2013. – 896 с.

Події останнього року, які сколихнули Україну, поза сумнівом, слід розглядати в контексті пошуку й творення українцями своєї національно-державної ідентичності. На жаль, сучасна політична еліта виявилася нездатною сформувати єдину матрицю концепції національного державотворення, в результаті чого фасад української держави, вибудований не на монолітному, а фрагментованому, слабо ущільненому фундаменті, дав загрозливо небезпечні тріщини. Місцем розлому прогнозовано стала “межа двох світів”, чітко визначена С. Федорчуком ще в 2009 р. як така, на якій “досі перебувають ідеї позбавлення від колоніальної залежності та пошуку власної ідентичності”¹. Завдання вчених-гуманітаріїв – розробити інструменти, які допоможуть суспільству не просто збудувати мости між Іншими світами, а радше стерти між ними Межу.

У контексті сказаного, дуже на часі стало видання Інститутом українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України двотомника Петра Федуну – “Полтави”, в основу якого покладено публіцистичні статті, документи і матеріали організаційного й ідеологічного характеру, які відображають особливості діяльності цього політичного діяча, а також значний пласт епістолярної спадщини. Цінність запропонованих книг полягає не тільки у тому, що роботи Петра Федуну – “Полтави” стали доступнішими для опрацювання науковцями, але й, на нашу думку, що широкий загал читаючої громадськості отримав можливість дізнатися більше про постать цієї непересічної особистості “з перших рук”.

У першій книзі двотомника (2008) вміщено публіцистичні твори П. Федуну – “Полтави” – одного з провідних ідеологів та публіцистів, керівника Головного осередку пропаганди Проводу ОУН, начальника політвиховного відділу Головного військового штабу УПА, редактора та автора багатьох публікацій на сторінках українських підпільних видань у період національно-визвольної боротьби 1940-х – початку 1950-х років. Аналіз їх змісту дає можливість виокремити основні структурні ланки розробленої П. Федеюм загальної концепції процесу боротьби за незалежну українську державу та її майбутнього устрою. Дуже доречною видається назва видання, яку запропонував його упорядник і головний редактор М. Романюк – “Концепція самостійної України”.

Друга частина двотомника побачила світ нещодавно, у 2013 році, і є органічним продовженням першого тому. Структурно робота складається з кількох частин, де

¹ Федорчук С. Демонтаж лицемірства: статті / С. Федорчук. – Київ, 2012. – С. 48.

основною є документальний блок (листування, організаційні документи, пропагандистські матеріали, різножанрові додатки), який доповнюють біографічні довідки, словник рідковживаних та іншомовних слів і висловів, перелік скорочень, іменний та географічний покажчик. Своєрідним путівником до змісту видання з розлогими коментарями, висновками, цікавими узагальненнями є передмова, написана М. Романюком.

Упродовж останніх десятиліть тема українського національно-визвольного руху 1940-х – 1950-х років стала об'єктом наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених, що зумовило появу чималої кількості опублікованих архівних матеріалів. Формат рецензованого видання вигідно виділяється на тлі такого роду публікацій найперше своєю персоніфікованістю – усі документи прямо чи опосередковано стосуються життя і діяльності П. Федуна – “Полтави”. Другою особливістю є те, що “залучені до публікації документи походять з кількох архівних установ та колекцій і абсолютна більшість із них досі не була оприлюднена” (с. 3–4).

Епістолярій Петра Федуна представлено 88 листами, згрупованими М. Романюком у три підгрупи: 1) листи Петра Миколайовича; 2) листи до нього; 3) дотичне листування. Незважаючи на те, що окремі документи цього тематичного блоку вже були опубліковані в інших виданнях, включення їх у цей збірник видається дуже доречним. Адже вони доповнюють, відтіняють багатогранність особистості П. Федуна, розкривають масштабність його професійної діяльності, роль і місце в національно-визвольному русі повоєнного періоду. Для прикладу, короткий лист до провідника ОУН Північно-західних українських земель Василя Галаси – “Орлана” (с. 103) містить не тільки інформацію ділового (про пересилку та поширення пропагандивної літератури), але й особистого характеру. Автор цікавиться такими побутовими речами, як враження товариша від перебування “на новому терені. Як пані Марічка?”. Поза сумнівом, такі документальні джерела особливо цінні з наукової точки зору, оскільки дають змогу вченому розглядати предмет дослідження не тільки на макро-, але й мікroісторичному рівні.

На окрему увагу заслугоує підбірка епістолярію емігрантських діячів, зокрема переписка П. Федуна – “Полтави” з керівником лівого крила Української революційно-демократичної партії Іваном Майстренком – “А. Бабенком” (документи №№ 31; 44; 52). Зміст опублікованих у двотомнику документів, по-перше, засвідчує наявність постійних контактів українського націоналістичного підпілля в УРСР з представниками різних українських політичних сил самостійницького спрямування в еміграції. По-друге, автори листів досить розгорнуто розкривають програмові засади своїх політичних партій, виокремлюючи точки дотику і розходжень із окремих питань. Так, відповідаючи на низку запитань І. Майстренка, П. Полтава аргументовано доводить “чому українського визвольного руху в Україні не вільно зв'язувати з марксизмом чи «націонал-комунізмом»” (с. 158), наголошуючи натомість на націоналістичній сутності його ідеологічних засад (с. 160).

Позитивною стороною рецензованого видання є наявність у ньому дуже детальних і різнопланових посилань, які уточнюють не тільки місце збереження документальних джерел, але, що дуже важливо, спосіб та обставини їх отримання та архівування. Питанню способів доставки підпільної пошти присвячено окремий аспект вступної статті М. Романюка. Детально не заглиблюючись у проблему, автор цілком слушно зауважує, що вона заслугоує “окремого дослідження” (с. 10).

Інформативна наповненість представлених у роботі документів значно зросла завдяки приміткам з дуже детальними роз'ясненнями щодо окремих історичних

постатей (наприклад, Є. Коновалець, С. Петлюра, М. Кривоніс, І. Богун (с. 342–343) та ін.), епізодів з історії українського визвольного руху, різного роду видань (“Ідея і Чин”, “Наша боротьба” та ін.), організацій (Ліга Націй, ООН (с. 614) та ін.), розшифрування криптонімів тощо. Вийшовши за усталені рамки підготовки та укладання збірок документальних джерел, М. Романюк не тільки вказує місце їх збереження, а й спосіб отримання (здебільшого це стосується тих, що зберігаються в Галузевому державному архіві Служби безпеки України).

Окрему увагу читача привертають чотири публіцистичні праці П. Феда – “Полтави”, котрі не увійшли до першого тому видання. Одна з них – “Ганьба ХХ-го сторіччя”, була опублікована 1968 року за підписом Осипа Дякова – Горнового, якого П. Мірчук помилково назвав автором роботи. Завдяки пошуковим зусиллям вітчизняних дослідників “вдалося ідентифікувати авторство більшості поміщених у другому томі праць” (с. 14). З огляду на трагічність військово-політичних подій, що мають місце в Україні упродовж останнього року, особливо увиразнюється актуальність цієї статті. Дуже сучасними видаються слова П. Феда – “Полтави” про те, що “уже сам факт, що сьогодні, в ХХ сторіччі, тобто в сторіччі, коли, нібито, перемогли принципи демократії, гуманності, принципи рівності прав великих і малих націй, мусять умирати сотні тисяч найкращих синів українського народу за те лише, що хочуть, як і всі інші народи, бути вільними, і то мусять умирати в межах тієї держави, яка поклала свій підпис під Статутом Організації Об’єднаних Націй, що сьогодні в межах цієї держави в Європі винищується великий 40-мільйоновий народ, – вже сам цей факт є ганьбою для сучасного людства” (с. 332). Автор роботи детально зупиняється на аналізі більшовицьких методів боротьби з українським визвольним рухом, акцентуючи особливу увагу на інструментах ідеологічного, масово-політичного впливу – “поширення найпідлішої в світі брехні, мобілізація для морального тероризування українського народу всіх величезних засобів, що їх дають для пропаганди сьогоднішня техніка і диктаторський, терористичний режим” (с. 346).

Важливим вважаємо розміщення у цьому ж розділі ще однієї праці П. Феда – “Полтави”, зміст якої перегукується із попередньо згадуваною – “В поневоленій, але нескореній Україні (це і те про становище та відносини в Україні)”. Обидві праці можуть стати багатим джерелом інформації для сучасного дослідника та підґрунтям для вивчення політико-ідеологічних аспектів протистояння українського національного руху більшовицько-радянській (чи російській) імперії.

Переважає більшість документів, включених до розділу книги “Організаційні документи”, досі не були опубліковані в повному обсязі, хоча посилання на них зустрічаємо в наукових працях окремих авторів. Здебільшого вони зберігаються в Галузевому державному архіві Служби Безпеки України або ж приватному архіві М. Романюка. В основному це інструкції з пропагандивної роботи, підготовлені Петром Федем у різний час, які поширювалися у підпіллі під криптонімом Головного осередку пропаганди та Проводу ОУН, за підписом псевдонімів та криптонімів П. Феда, Української Головної Визвольної Ради. Варто наголосити, що кожне з опублікованих джерел супроводжується посиланнями на документи, про які в ньому згадується, та розшифровку криптонімів та псевдонімів, що підвищує їх наукову значимість.

З огляду на значну кількість частково чи в повному обсязі опублікованих документів пропагандивного характеру обох відламів ОУН, повстанського підпілля та УПА, рішення укладача виділити окремий розділ – “Пропагандивні матеріали”,

видається досить сміливим. Проте йому вдалося досягти поставленої мети – “у збірнику поміщено виключно ті матеріали, щодо яких не було сумнівів про те, що їх автором є «П. Полтава»” (с.16).

Основу останнього тематичного блоку двотомника склали чотири документи, два з яких – рецензії на окремі праці П. Федуна, а останній – “Матеріали слідства, проведеного Василем Охримовичем, про обставини загибелі Романа Кравчука – «Максима та Петра Федуна – «Полтави»”. Усі вони укладені в період 1950–1952 рр. і є важливим джерелом інформації для науковців. Однак у Передмові до книги М. Романюк окремо зупиняється на проблемі визначення авторства окремих документів, зокрема на походженні та причинах появи “Акту – звідомлення...”. Детальне вивчення обставин укладання документа в 1952 р. Василем Охримовичем дало автору підстави вважати його “одним із небагатьох повстанських документів, які підтверджують версію про загибель Петра Федуна у лісі біля с. Новошини Жидачівського району на Львівщині” (с.16).

Підсумовуючи, можемо без будь-яких застережень стверджувати, що поява другого тому двотомника “Федун Петро – «Полтава». Концепція Самостійної України” стала помітним явищем у сучасній історико-археографічній літературі. Видання сприятиме активізації досліджень теоретичної спадщини ідеологів українського національно-визвольного руху, практичного досвіду їх боротьби з більшовицько-радянською політичною системою, що, зважаючи на сучасну ситуацію в Україні, є вкрай важливим. На завершення солідаризуємося з думкою М. Романюка про те, що повноцінне відтворення творчого доробку “Полтави” потребує подальших пошуків і досліджень, що є серйозним стимулом для наукового опрацювання публіцистичної спадщини П. Федуна.